

גיליון מספר 34 – מאי 2015

טיפים שימושיים לכתיבה - משולחנו של צוות העברית באכסניית הלשון במכללה¹

התאהבתי בה..... בלשון העברית!

והפעם: מילים נרדפות

כל שפה מתברכת במילים נרדפות וכך גם העברית. מילים נרדפות הן מילים הקרובות (אך אינן זהות) במשמעות. מילים נרדפות הן תלויות תקופה, רוצה לומר אין להסיק שמילים נרדפות בימינו היו נרדפות גם במקרא ולהפך.

מילים נרדפות נבדלות זו מזו באחד משלושה עניינים: 1. הבדל בעצם עצמו [רפרנט] למשל אנייה - ספינה [עניין הגודל], 2. הבדל בעומס הריגושי למשל חסכן - קמצן [הקונוטציות המלוות את המילים], 3. הבדל במשלב למשל שמש - חמה - חרס [לשון דיבור, לשון ספרות].

מילים נרדפות מעשירות את השפה ומאפשרות לדובר לבטא את רעיונותיו, כוונותיו, מאווייו ביתר דיוק. יש מקרים שבהם מילים [שאין המילון רואה בהן נרדפות] מתפקדות כנרדפות בטקסט מסוים; כאלה ניתן למצוא גם בספרות לילדים.

דוגמות לקבוצה מספר 1: הבדל בעצם [רפרנט]

אריה - שחל² [שחל בטקסט הוא אריה זקן. במילון: שחל הוא אריה ולכן על פיו יהיה שייך לקבוצה 3]. [...] אַךְ בְּקֶרֶקֶס מְזַמֵּן כְּבֶר גֶר זָאב עִם כְּפֶשׁ/ וּבְקֶרֶקֶס מְכַבֵּר נֶמֶר עִם גְּדִי יִרְבֵּץ ... // פֶּה זְבֵרָה, סוּס, וְשֵׁם - בֵּין שׁוֹר וְשַׁחַל - / אַרְיָה זָקֵן, ... / (אלתרמן, ספר התיבה המזמרת, מסעי הקרקסים: 141).

כרה - הילולה כרה בטקסט היא הילולה [במילון: סעודה, ארוחה ועל פיו תהיה שייכת לקבוצה 3]. מוֹעֵצָה רְבָה כְּנִסְנִי/ וְעֵצָה כְּזֹאת טַכְסָנוּ: / לְשִׁמְחַת הַחֲבוּרָה/ לְעֶרֶף אֶת הַכֶּרֶה! / (המלה היא קצת מוזרת, / אֵךְ כֵּן [כִּיּוֹן] שְׁאִין אַחֲרַת, / הַשְׁתַּמְשָׁנוּ בְּמִלָּה/ שְׁפָרוּשׁ לָהּ: הַלּוּלָה) (שלונסקי, אני וטלי: 71).

נערה - עלמה היא נערה שהגיעה לפרקה; וּתְקַם רְבָקָה וְנִעְרֹתֶיהָ וּתְרַכְּבָנָה על-הַגְּמָלִים (בראשית כד, סא); הִנֵּה הָעֵלְמָה הָרָה (ישעיה ז, יד).

¹ ד"ר עדית שר מרכזת, שיר בן-דוד

² על פי הכתוב בסנהדרין צה: "ששה שמות יש לארי, אלו הן: ארי, כפיר, לביא, ליש, שחל, שמח; ואלה שייכים לקבוצות הראשונה והשלישית.

דוגמה לקבוצה מספר 2: הבדל בעומס הריגושי

פנים - פרצוף מלטף את פנייך משקיף לחלון/ ואת מחייכת מתוך החלום/ אוהב
שאת ככה לא משתנה/ החיוך שלך הוא פרצופה של המדינה...// (יאיר ניצני, להקת
תיסלם).

דוגמות לקבוצה מספר 3: הבדל במשלב

זמן - עת לכל זמן ועת לכל-חפץ תחת השמים: / עת ללדת ועת למות/ ... עת לפרוץ
ועת לבנות/ עת לבכות ועת לשחוק/ ... (קהלת ג, א-ד).

קרת - עיר משעמם הנה נורא. / נשתתקה פתאם הקרת. "קרת" - פך אומרים
בשיר; / בדבור פשוט זו - עיר (שלונסקי, אני וטלי: 10).

תרנגול - גבר - שכוי [בלעז שנטקלר] - תרנגול נקרא גם גבר! / גם שכוי ועם אחר/
מכנהו: שנטקלר! (שלונסקי, מיקי מהו: 192).

חנניה ריכמן משתעשע במילים נרדפות:

אולי תוכל לומר לי רע
מה בין כשפים לבין קסמים?
כלום יש הבדל? איני יודע
הם היינו הך שמות דומים.
אם כך אשתי רבת החמד
כלל לא שינתה את פרצופה,
היא בעבר הייתה מקסמת
ובהווה מכשפה.

צא ולמד!

עד כמה ראוי ורצוי לבחור במילה הנכונה! המסר והכוונה - תלויים גם בה.